

SPRATEK

Příběh dítěte, které nikdo nemiloval.

Torey L. Hayden

portál

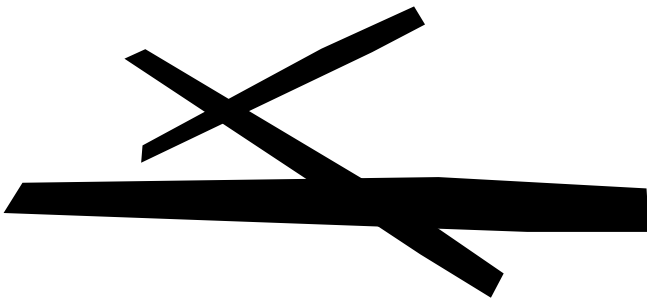
UPOZORNĚNÍ PRO ČTENÁŘE A UŽIVATELE TÉTO KNIHY

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele.

Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

SPRATEK

Torey L. Hayden

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Hayden, Torey L.

Spratek : [příběh dítěte, které nikdo nemiloval] /

Torey L. Hayden.

-- Vyd. 1. -- Praha : Portál, 2008. -- 240 s.

Název originálu: One child

Přeloženo z angličtiny

ISBN 978-80-7367-375-8 (brož.)

364.635-053.2 * 616.89-008.447 * 376 * 615.851

- zanedbávané děti
- poruchy chování
- speciální pedagogika
- psychoterapie
- příběhy
- případové studie

364-1/-7 - Druhy sociální pomoci a služeb [18]

Původní anglické vydání: *One Child*, Avon Books, 1981

© Torey L. Hayden, 1980

České vydání:

Translation © Helena Hartlová, 2008

Illustrations © Michaela Brajková, 2008

© Portál, s. r. o., Praha 2008

ISBN 978-80-7367-375-8 (tištěná verze)

ISBN 978-80-262-0305-6 (pdf)

ISBN 978-80-262-0325-4 (ePub)

ISBN 978-80-262-0326-1 (mobi)

Věnováno Sheile R.

(komu jinému)

*Lidé se mě často ptají na báseň, kterou vidí
zarámovanou na stěně mé pracovny. Případá mi správně,
aby poznali dítě, které ji napsalo.*

Ediční poznámka

Kniha, kterou držíte v ruce, má poněkud netradiční hrdinku. Je jí malá holčička, která za svůj krátký život prožila tolik bídy a bolesti, že o sobě neumí uvažovat v minulém čase. I když vypráví o tom, co se stalo, nedokáže použít správná slova a mluví tak, jako by se věci, které se už udály, odehrávaly v současnosti.

Tyto mluvnický nesprávné tvary jsme při redakci zachovali; bylo to nutné, aby neutrpěla autenticita příběhu. Nejedná se v žádném případě o opomenutí nebo omyl, tyto gramatické nedostatky jsou zde pouze zdánlivé a tvoří součást příběhu.

Úryvky z Malého prince přeložila Zdeňka Stavinohová.

Prolog

Většinu života pracuji s dětmi, které jsou citově narušené. Hned na podzim v prvním ročníku studia jsem se přihlásila jako dobrovolnice do denního programu pro narušené a znevýhodněné předškoláky. Dodnes mne nepřestaly udivovat matoucí podoby duševní nemoci v dětství. Od té doby jsem dosáhla tří akademických titulů, několik let jsem strávila jako pomocná a pak řádná učitelka, instruktorka na univerzitě a věnovala se psychiatrickému výzkumu, žila jsem v pěti různých severoamerických státech, pracovala v soukromých střediscích denní péče, veřejných školách, na uzavřených psychiatrických odděleních a ve státních ústavech pro duševně nemocné, a celou tu dobu jsem se pokoušela hledat pro tyhle děti těžko uchopitelné odpovědi, onen kouzelný klíč, který je konečně odemkne a dovolí mi je pochopit. Ve svém nitru už ale dlouho vím, že žádné takové klíče nejsou a že u některých z těchto dětí nic nezmůže ani láska. Víra v lidskou duši se ovšem vymyká všem argumentům a prostupuje mezi křehkými prsty našeho poznání.

Lidé se mne na moji práci často ptají. Zřejmě nejběžnější je otázka: „Není to frustrující?“ „Nedepťá vás,“ ptají se mne studenti na univerzitě, „když musíte žít den co den s násilím, chudobou, se závislostí na drogách a s alkoholem, sexuálním zneužíváním a tělesným týráním, zanedbáváním a apatií?“ Učitelé z normálních tříd se mne ptají, zda mě nedeprimuje, když pracuji tak tvrdě, a přitom s tak malými výsledky. Všichni vědí, že můj největší úspěch zřejmě nikdy nepřekročí rámec toho, než že přiblíží jedno z „mých dětí“ normálu. Vědí i to, že tyto

velmi malé děti byly odsouzeny žít život, který podle našich měřítek nebude nikdy produktivní, prospěšný nebo normální. Není to frustrující?

Ne. Vlastně není. Jsou to zkrátka děti, občas frustrující tak jako všechny děti. Jsou ale také uspokojivě soucitné a neodbytně vnímavé. Zdá se, že snad jedině bláznovství dovoluje vyslovit plnou pravdu.

Tyhle děti jsou ale něčím víc, jsou odvážné. Zatímco my si večer pustíme zprávy, abychom se dozvěděli o nových vzrušujících událostech a vítězstvích na jakési vzdálené frontě, unikají nám skutečná dramata, jež se odehrávají přímo mezi námi. To je politováníhodné, protože právě tady se můžeme setkat s odvahou, již se nevyrovná žádná vnější událost. Některé z těchto dětí žijí s tak hrůzostrašnými nočními můrami v hlavě, že v nich každíčkový nečekaný pohyb vyvolává děs. Některé žijí uprostřed násilí a zvrácenosti, jež nelze zachytit slovy. Některé žijí bez důstojnosti přiznáváné zvířatům. Jiné žijí bez lásky. Další žijí bez naděje. Všechny to však vydrží. A ve většině případů to přijmou, jelikož nic jiného neznají.

Tato kniha vypráví o jediném dítěti. Nebyla napsána, aby vyvolala soucit. Neusiluje ani o uznání pro jednu „statečnou“ učitelku. Nechce však ani, aby ti, kdo nevědí, co obnáší práce s duševně nemocnými dětmi, žili stále jen v klidné nevědomosti. Namísto toho je odpovědí na otázku po frustraci z práce s duševně nemocnými. Je to píseň oslavující lidskou duši, protože tahle dívenka je jako všichni mí žáci. Jako my všichni. Je bojovnice.

Moje třída, moje děti

Měla jsem to vědět.

Byl to malý článkuček, jen dva odstavce vmáčknuté na šesté straně pod komiksem. Psalo se v něm o šestileté dívce, která unesla dítě ze sousedství. Onoho chladného listopadového večera sebrala tříletého klučinu, přivázala ho ke stromu v nedalekém lesíku a zapálila na něm oblečení. Chlapec teď byl hospitalizován v místní nemocnici a nacházel se v kritickém stavu. Děvče bylo vzato do ústavní péče.

Článek jsem si přečetla stejně netečně jako celé noviny a pocítila bezprostřední znechucení typu „kam ten svět spěje“. Ještě ten den jsem si na něj znovu vzpomněla při mytí nádobí. Zajímalo by mě, co asi policie s tím děvčetem udělala. Můžete dát šestileté dítě do vězení? Chvillemi se mi zjevovaly kafkovské představy dítěte bloudícího naším starým městským vězením, v němž se prohání průvan. Myslela jsem na to jen nezúčastněně, neosobně. Ale měla jsem to vědět.

Měla jsem vědět, že žádný učitel nebude ochoten přijmout do své třídy šestileté dítě s takovou anamnézou. Žádný rodič nebude chtít, aby takové děcko chodilo do školy s jeho dítětem. Nikdo nebude chtít, aby se takový spratek směl volně pohybovat. Měla jsem vědět, že skončí v mém programu.

Učila jsem třídu, která byla v našem školském okrsku laskyplně označována jako „odpadní“. Bylo to rok předtím, než se měly rozběhnout snahy o začleňování dětí se zvláštními potřebami do běžných škol. Byl to poslední rok, kdy se všechny zvláštní děti škatulkovaly do speciálních tříd. Existovaly třídy

pro retardované, třídy pro citově narušené, třídy pro tělesně postižené, třídy pro děti s poruchami chování, třídy pro děti s poruchami učení, a pak tu byla moje třída. Měla jsem osm dětí, které zbyly, osm dětí, které se škatulkám vymykaly. Byla jsem poslední zastávkou před ústavní výchovou. Byla to třída pro mladý lidský odpad.

To jaro předtím jsem působila jako speciální pedagožka a poradkyně, pomáhala jsem citově narušeným dětem a dětem s poruchami učení, které část vyučování absolvovaly v běžných třídách. V našem okrsku jsem působila už nějakou dobu v různých rolích, takže mě nepřekvapilo, když za mnou v květnu přišel vedoucí odboru speciální pedagogiky Ed Somers s dotazem, jestli bych od podzimu nechtěla učit v „odpadní třídě“. Věděl o mých zkušenostech s vážně narušenými dětmi i o tom, že mám malé děti ráda. A že mám ráda obtížné úkoly. Když to řekl, trochu rozpačitě se zasmál, vědom si toho, jak nepřirozeně ta lichotka zní, byl ale natolik zoufalý, že se o ni přesto pokusil.

Přijala jsem, i když ne bez výhrad. Toužila jsem však mít zase vlastní třídu s dětmi, o které se nebudu muset „dělit“ s kolegy. A chtěla jsem se osvobodit od, byť nechtěně, represivního ředitele. Byl to dobrosrdečný člověk, jenže jsme měli odlišný pohled na svět. Měl námitky vůči mému neformálnímu oblékání, nepořádku ve třídě i vůči tomu, že mě děti oslovují křestním jménem. Byly to drobnosti, ale tak jako všechny maličkosti se z nich stávala ta nejoblavitější místa. Věděla jsem, že když udělám Edovi laskavost a tuhle třídu převezmu, budou mi na oplátku tolerovány mé džíny, ledabylý nepořádek ve třídě a neformálnost ve vztahu s dětmi. Takže jsem tu práci přijala, se sebevědomým přesvědčením, že dokážu překonat všechny překážky, které přinese.

V době mezi podpisem smlouvy a koncem prvního školního dne má sebedůvěra výrazně ochabla. První rána přišla se zjištěním, že moje třída bude zařazena do stejné školy, v níž jsem dosud působila, pod stejným ředitelem. Ten si teď musel

dělat starosti nejen se mnou, ale ještě s osmi velice svéráznými dětmi. Všechny nás okamžitě umístil do místnosti v přístavku, kde kromě nás byla už jen tělocvična. Byli jsme zcela izolováni od zbytku školy. Velikost třídy by asi byla dostatečná pro starší a samostatnější děti. Ale s osmi malými dětmi a dvěma dospělými plus deseti lavicemi, třemi stoly, čtyřmi knihovnami, kartotékou a bezpočtem židlí, které působily dojem, jako by se přes noc pářily a množily, byla místnost beznadějně přečpaná. A tak šla ven katedra, dvě knihovny, kartotéka, všechny židle až na devět židliček, a nakonec i všechny žákovské lavice. Místnost byla navíc dlouhá a úzká, s jediným oknem na vzdáleném konci. Původně byla projektována jako zkušební a poradenská místnost, a tak měla na stěnách dřevěné obklady a na podlaze koberec. Tenhle přepych bych s radostí vyměnila za místnost, v níž by se nemuselo celý den svítit, nebo za podlahu s linoleem, které lépe snáší četná polití a různé nehody, k nimž u „mých“ dětí docházelo tak často.

Zákon státu vyžadoval, abych měla pomocníka na plný úvazek, protože jsem měla na starosti maximální počet dětí s vážnými poruchami. Doufala jsem, že mi přidělí jednu ze dvou schopných žen, s nimiž jsem pracovala v předchozím roce, ale kdepak, dostala jsem člověka, kterého právě přijali. Náš obvod, v němž byla státní psychiatrická nemocnice, státní věznice a rozsáhlá kolonie pro ubytování sezonních dělníků, kladl ohromující nároky na sociální služby. V důsledku toho byla nekvalifikovaná místa zpravidla vyhrazena nezaměstnaným evidovaným na úřadu práce. Přestože já jsem práci svého pomocníka za nekvalifikovanou rozhodně nepovažovala, odbor pro sociální služby měl jiný názor, a první den školního roku jsem stála tvář v tvář vysokému, hubenému Mexikoameričanovi, mluvícímu víc španělsky než anglicky. Antonovi bylo devětadvacet a nedokončil střední školu. „Vlastně ne,“ připustil, „nikdy jsem nepracoval s dětmi. A nikdy jsem o to zvláště nestál. Ale víte,“ vysvětlil, „musíte vzít práci, kterou vám dají, nebo přijdete o dávky.“ Složil své dlouhé kosti na jednu z dětských

židliček se slovy, že pokud by tahle práce vyšla, bylo by to vůbec prvně, co by celou zimu zůstal na severu, místo aby se s ostatními sezonními dělníky vrátil do Kalifornie. A tak jsme byli dva. Později, po zahájení školního roku, jsem získala ještě čtrnáctiletou studentku nižší střední školy, která věnovala denně dvě hodiny z času na samostudium tomu, že mi přicházela pomoci s mou třídou. Takto vyzbrojena jsem se setkala s dětmi.

Od téhle osmy jsem neočekávala nic mimořádného. Už jsem se v téhle branži pohybovala dost dlouho, než abych trpěla naivitou. Mimoto jsem už dávno zjistila, že i když mě něco překvapí nebo vyvede z míry, mou nejlepší obranou je nikdy to nedat znát. Bylo to tak bezpečnější.

Jako první se toho srpnového rána objevil Petr. Tento osmiletý urostlý černoch s neupraveným afroúčesem měl mohutné tělo, které maskovalo zhoršující se neurologickou poruchu. Ta měla na svědomí těžké záchvaty a stále násilnější chování. Petr vpadl do místnosti pln vzteku, klel a vykřikoval. Nesnáší školu, nesnáší mě, nesnáší tuhle třídu, nehodlá v téhle podělané místnosti zůstat a já ho k tomu nedonutím.

Další byla Tyler, která mě překvapila – podle jména jsem čekala dalšího kluka a najednou tu bylo děvče. Plížila se za matkou, tmavou kadeřavou hlavu svěšenou. Také Tyler bylo osm a už dvakrát se pokusila zabít. Naposledy jí čistidlo odpadů, které vypila, rozleptalo část jícnu. Měla teď v krku umělou trubičku a bezpočet rudě ohraničených jizev po operaci tvořilo morbidní svědectví toho, čeho je schopna.

Maxe a Freddieho doslova přivlekli; oba kluci vřeštěli a bránili se. Velký urostlý šestiletý blondák Max si nesl nálepku dětského autismu. S křikem a vrískotem kroužil podél místnosti a třepal rukama. Matka se omlouvala, že pokaždé tak nepředvídatelně reaguje na změnu. Dívala se na mě vyčerpaně a v jejích očích se zračila nezastíraná úleva, že se ho na pár hodin zbaví. Freddiemu bylo sedm a vážil třiačtyřicet kilo. Tuk mu přetékal přes okraje oblečení a prodíral se ven mezi knoflíky košile. Jakmile se směl svalit na podlahu, přestal křičet, přestal dělat

vlastně cokoli, byl jen hrouda ležící bez známek života. Jedna ze zpráv uváděla, že i on má autismus. Další tvrdila, že trpí hlubokou retardací. A další zpráva připustila neznalost diagnózy.

Sedmiletou Sarah jsem znala už tři roky. Pracovala jsem s ní, když navštěvovala předškolní zařízení. Sarah byla zlostné, vzdorné dítě; není divu, měla za sebou tělesné i sexuální zneužívání. V minulém roce, kdy chodila do první třídy zvláštní školy, se u ní projevoval elektivní mutismus. Odmítala s kýmkoli mluvit, s výjimkou své matky a sestry. Obě jsme se na sebe usmály, vděčné, že vidíme známou tvář.

Elegantně oblečená žena ve středních letech přivedla dítě krásné jako panenka. Holčička vypadala jako obrázek z dětského módního časopisu, hebké blond vlasy měla pečlivě upravené, nažehlené šatičky bez jediné poskvrnky. Jmenovala se Susannah Joy, bylo jí šest a byla ve škole prvně. Píchlo mě u srdce. Umístění v mé třídě hned při vstupu do školy, to nebyla dobrá známka. Lékaři řekli rodičům, že Susannah nebude nikdy normální; trpěla dětskou schizofrenií. Měla zrakové i sluchové halucinace a většinu dne se s pláčem kývala dopředu a dozadu. Mluvila jen vzácně, a pokud ano, zřídka smysluplně. Matčiny oči mne zapřísahaly, ať vykonám nějaký zázračný rituál, který by její zakleté dítě vrátil k normálu. Při pohledu do těch prosebných očí mě bolelo u srdce, protože vyjadřovaly nepřijetí skutečnosti. Věděla jsem, jaká bolest a jaká muka tyhle rodiče čekají, až zjistí, že nikdo z nás nikdy nebude mít tu zázračnou moc, kterou by Susannah Joy potřebovala.

Jako poslední přišli William a Guillermo. Oběma bylo devět. William byl vytáhlý, nezdravě bledý chlapec, kterého pronásledoval strach z vody, ze tmy, z aut, z vysavačů a z prachu pod postelí. Aby se ochránil, podstupoval důmyslné rituály, nutkavě se dotýkal svého těla nebo šeptem odříkával drobná zaklínadla. Guillermo byl z početné komunity mexikoamerických kočovníků příjíždějících každoročně pracovat na polích. Byl to zlostný chlapec, ale ne nezvladatelný. Bohužel byl také slepý. Nejdřív mne zarazilo, že ho umístili do mé třídy, bylo

mi ale řečeno, že ve třídách pro nevidomé a slabozraké měli obavy, že si nedokážou poradit s jeho agresivním chováním. No, pomyslela jsem si, tak to jsme na tom stejně. Já mám zase obavy, že si nedokážu poradit s jeho slepotou.

Tak nás tedy bylo deset a s mladičkou studentkou Whitney dohromady jedenáct. Když jsem si prvně prohlédla tuhle nesourodou skupinku dětí a svoje stejně nesourodé asistenty, projela mnou vlna zoufalství. Jak by se z nás kdy mohla stát třída? Jak by se mi za těch devět měsíců mohlo podařit přivést je k nějakým znalostem počtů a dalších divů, které by si měli osvojit? Tři z dětí neměly osvojeny hygienické návyky, dvě další také občas nezvládly dojít na toaletu. Tři neuměly mluvit, jedno to odmítalo. Dvě odmítaly zmlknout. Jeden neviděl. Tohle byla docela jistě větší výzva, než o jakou jsem stála.

Ale zvládali jsme to. Anton se naučil vyměňovat dětem plíny. Whitney se naučila vysušit moč z koberce. A já se naučila Braillovo písmo. Ředitel Collins se naučil nechodit do našeho přístavku. Ed Somers se naučil schovávat. A tak se z nás stala třída.

Do Vánoc už jsme k sobě navzájem patřili a já se začala těšit na každý další den. Sarah začala znovu mluvit se všemi lidmi; Max se učil písmena; Tyler se občas usmívala; Petr nedostával záchvaty zuřivosti až tak často; William dokázal projít kolem všech vypínačů v chodbě vedoucí do jídelny, aniž na svou ochranu pronesl jedině zaklínadlo; Guillermo se s nechutí učil Braillovo písmo. A Susannah Joy a Freddie? Nu, s nimi jsme to zkoušeli dál.

Onen novinový článek jsem četla koncem listopadu a už jsem na něj zapomněla. Byla to chyba. Měla jsem vědět, že nás dříve nebo později bude dvanáct.

Ed Somers se v mé místnosti objevil první vyučovací den po vánočních svátcích. Přišel brzy, přes laskavý obličej se mu táhl onen omluvný výraz, který, jak jsem si začínala uvědomovat, naznačoval, že budu mít potíže. Byl to výraz spojený s takovými zprávami, jako že nedostanu specialistu pro Guillerma, nebo

že rodiče Susanny dostali další z řady beznadějných lékařských zpráv od nového doktora, kterého vyhledali. Ed chtěl, aby se věci změnil; věřím, že to doopravdy chtěl, a já se proto na něj nedokázala zlobit.

„Přijde ti do třídy nové dítě,“ řekl a v jeho tváři se zračilo váhání.

Dlouho jsem se na něj dívala a nechápala to. Už teď jsem měla maximum dětí, které stát povoloval, a další přírůstek jsem opravdu nečekala. „Už jich mám osm, Ede.“

„Já vím, Torey. Tohle je ale zvláštní případ. Nemáme kam ji dát. Tvoje třída je jediná možnost, co máme.“

„Ale já už mám osm děcek,“ opakovala jsem prostoduše. „Víc jich mít nemůžu.“

Ed vypadal ztrápeně. Byl to takový medvěd, vysoký a svalnatý jako nějaký ragbista, kterému ale střední věk přidal další měkké vycpávky. Vlasy měl takřka pryč a ty, co zbyly, měl pečlivě sčesané přes lesknoucí se kupoli. Ed byl ale především laskavý a mě ohromovalo, že se vůbec mohl dostat na tak vysoké místo ve školství, které se rozhodně nemohlo chlubit jemným zacházením s laskavými lidmi. Možná to ale byla jeho tajná zbraň, protože kdykoli vypadal, jak moc ho bolí, že mi tohle musí dělat, pokaždé jsem změkla.

„Co je na tom dítěti tak mimořádného?“ zeptala jsem se váhavě.

„Jde o to děvče, co v listopadu podpálilo klučinu ze sousedství. Vzali ji ze školy a nařídili umístění ve státním ústavu. Ale na dětském oddělení zatím není volné místo. Takže je už měsíc doma a za tu dobu se dostala do spousty všemožných problémů. Sociální pracovnice se začíná ptát, proč pro ni nic neděláme.“

„Nemůže se učit doma?“ zeptala jsem se. Řada mých dětí měla v minulosti domácí výuku, učitel za nimi docházel domů, protože z nějakého důvodu nemohly chodit do školy. Tenhle postup se často volí u dětí s vážným narušením, dokud se pro ně nenajde vhodné umístění.

Ed se mračil do podlahy. „Nikdo s ní není ochotný pracovat.“

„Tomu děcku je šest,“ řekla jsem překvapeně. „Bojí se šestiletého dítěte?“

Pokřčil rameny a jeho mlčení mi o tom dítěti řeklo víc, než mohl vyjádřit slovy.

„Já už ale mám plný počet dětí, které můžu zvládnout.“

„Vyber jedno, které přemístíme. Tohle dítě sem musí přijít, Torey. Bude to jen dočasně. Dokud se nevolní lůžko ve státním ústavu. Ale musíme ji sem dát. Tohle je jediné místo, které si s ní dokáže poradit.“

„Chceš říct, že já jediná jsem dost pitomá, abych ji přijala.“

„Můžeš si vybrat, koho chceš přemístit.“

„Kdy přijde?“

„Osmého.“

Mezitím už začínaly přicházet děti a já se musela připravit na náš první den po zimních prázdninách. Ed vycítil mou potřebu pustit se do práce, přikývl a odešel. Byl si jist, že když mi dá čas, udělám to. Ed věděl, že je se mnou přes všechny mé silácké řeči snadné pořízení.

Pověděla jsem tu novinu Antonovi a rozhlédla se po dětech. Během dne jsem si pořád kladla otázku, které z nich by mělo odejít. Guillermo se přímo nabízel – jednoduše proto, že pro práci s ním jsem měla nejmenší průpravu. Ale co Freddie nebo Susannah Joy? Jeden ani druhý nedělali valné pokroky. Vláčet je za sebou a měnit jim kalhotky, to mohl dělat kdokoli. Nebo možná Tyler. Už se tak moc nesnaží se zabít; skoro vůbec už o sebevraždě nemluví; nemaluje už ty obrázky černým uhlím. Poradenský učitel by ji zřejmě zvládl. Podívala jsem se na každého z nich a ptala se sama sebe, kam by šli a jak by si poradili. A jak by bez nich vypadala tahle místnost. Srdce mi říkalo, že by nikdo z nich tvrdost méně chráněné třídy nezvládl. Žádný z nich na to nebyl zralý. A já nebyla zralá na to, abych to s nimi vzdala nebo je opustila.